

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

FILOZOFICKÁ FAKULTA

Katedra bohemistiky

**SROVNÁNÍ SYNTAKTICKÝCH KONSTRUKCÍ
VYBRANÝCH PŘEKLADŮ UMĚLECKÉHO TEXTU**

**COMPARISON OF SYNTACTIC CONSTRUCTIONS FOR
SELECTED TRANSLATIONS OF ARTISTIC TEXTS**

Bakalářská diplomová práce

Karolína Kostková

Česká filologie

Vedoucí práce: Mgr. Jindřiška Svobodová, Ph.D.

Olomouc 2020

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně s využitím literatury uvedené v seznamu.

V Olomouci dne 30. 4. 2020

.....

Poděkování

Děkuji Mgr. Jindřišce Svobodové, Ph.D. za odborné vedení a cenné připomínky při psaní této práce.

Obsah

Úvod.....	6
1. Metodologie odborné práce a představení materiálu.....	7
2. Nominalizace.....	9
2.1. Transgresivní konstrukce	9
2.2. Deverbativní adjektiva	13
2.3. Infinitivní konstrukce	14
3. Slovosled.....	15
3.1. Aktuální členění výpovědi.....	15
3.1.1. Podmět a východisko.....	16
3.1.2. Poloha slovesa ve větě.....	17
3.1.3. Rematické vztahy	19
3.2. Slovosled ve větě.....	20
3.2.1. Přívlasky shodné/neshodné	20
3.2.2. Enklitika	23
4. Prostředky koheze textu	25
4.1. Prostředky logicko-sémantických vztahů.....	25
4.2. Prostředky tematického navazování.....	27
4.2.1. Pronominalizace podmětu	27
4.2.2. Pronominální přívlastek	28
4.2.3. Pronominální odkazování.....	30
4.3. Vývoj spojovacích prostředků.....	30
5. Modalita ve výpovědi.....	33
5.1. Modalita voluntativní	34
5.2. Jistotní modalita	35
5.2.1. Vyjádření jistotní modality modálními částicemi	35

6. Výpovědní modifikace	37
7. Transformace propozice	39
7.1. Hierarchizace větné propozice	39
7.2. Deagentizace	40
8. Vývojové změny ve větných konstrukcích.....	42
8.1. Genitivní konstrukce	42
8.2. Další změny v knižních konstrukcích.....	43
8.3. Jazyková ekonomie	44
9. Diskuze.....	46
Závěr.....	48
Anotace.....	50
Literatura	50

Úvod

Tato práce si klade za cíl sledovat vývoj vybraných syntaktických jevů na materiálu dvou překladů téhož literárního díla pořízených v různých časových obdobích. Výchozím textem je dílo *Atala*, jehož autorem je Francois René de Chateaubriand. Zvolenými prameny pro tuto práci jsou dva překlady téhož díla, jeden z pera Josefa Jungmanna s názvem *Atala aneb Láska dvou divochů na poušti*¹, autorem druhého je Oskar Reindl a jeho název je *Atala aneb láska indiánské dvojice v pustinách*². Na tomto materiálu budeme sledovat vývoj českého jazyka v oblasti syntaxe, a to zejména v rámci slovosledných změn, textové koheze, nominalizace, transformace větné propozice a vývojových změn ve větných konstrukcích.

Cílem práce je porovnání výsledků analýzy s výsledky autorů analogických prací, druhotným cílem je identifikace nových syntaktických proměn a jiných jevů. V této práci budeme vybrané vývojové tendence sledovat paralelně na konkrétních příkladech z uvedených překladů díla *Atala*.

¹ DVOŘÁK, Jaromír, ed. Překlady. [Díl] 2, *Atala*: Pulpit; Mesiáš; Elegie na hrobkách Veských; Lenka; Píseň o zvonu; Herman a Dorota; Únos ze Serailu; Slovo o Pluku Igorově; Z anthologie řecké a jiné překlady. Přeložil Josef JUNGSMANN. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1958.

² Chateaubriand, François-René de a Vladimír BRETT. *Atala, aneb, Láska indiánské dvojice v pustinách*: René. 4. vyd., 1. vyd. v Odeonu. Přeložil Oskar Reindl. Praha: Odeon, 1973.

1. Metodologie odborné práce a představení materiálu

Jako metodologii této práce jsme zvolili analýzu dvou vybraných uměleckých textů s jejich následnou vzájemnou komparací. Metodu analýzy zvolených překladů jsme vybrali analogicky k již dříve sepsaným článkům a studiím, podobnou metodu zvolila také Lenka Horutová ve své závěrečné práci³ – její práce má rovněž formu analýzy s následnou komparací zkoumaného textu. V naší práci budeme konfrontovat dva překlady uměleckého díla. Texty k analýze byly vybrány zejména s ohledem na poměrně dlouhé časové období dělicí jejich vznik. Během více než 150 let se mohou sledované změny již velmi názorně projevit. Jsme si zároveň vědomi toho, že obě verze ovlivňuje také individuální styl překladatelů, což může mít na výsledky výzkumu vliv. Jsme však přesvědčeni, že i přes tyto okolnosti je možné srovnáním překladů pořízených v takovém časovém odstupu postihnout proměnu dobové normy.

Podklady k této práci vycházejí zejména z článků a studií, jež se zabývají právě dobovým vývojem jazyka a současně se také zaměřují na vybrané syntaktické jevy. Metodologicky navazujeme na studii Jindřišky Svobodové *Změny v syntaktickém plánu na materiálu tří překladů Chateaubriandovy Ataly*⁴, kterou uveřejnila ve sborníku z konference Čeština – jazyk slovanský 4 v Ostravě. Autorka studie vyvozuje ze zjištěných poznatků obecně platné syntaktické vývojové tendence a posuny v syntaktickém plánu. Dalším pramenem pro náš výzkum je také *Knížka o slovosledu*⁵ Ludmily Uhlířové; v této monografii Uhlířová přibližuje problematiku slovosledu v české větě. Podnětný byl také článek Josefa Hrbáčka *Srovnání dvou překladů z hlediska využití prostředků koheze textu*⁶, který byl publikován v časopise *Naše řeč* – tento článek srovnává dva zvolené překlady, které mají společný originál, ovšem pocházejí z jiných dobových jazykových norem a demonstruje zřetelné odlišnosti, které jsou v textech přítomny, přičemž se zabývá především užíváním kohezních prostředků v češtině. Dalším podnětným zdrojem, ze kterého jsme čerpali, byl článek Ludmily Uhlířové *Příspěvek*

³ Horutová, L.: *Vývoj syntaktických konstrukcí v uměleckém textu – srovnání uměleckého textu*. Olomouc 2012.

⁴ Svobodová, J.: *Změny v syntaktickém plánu na materiálu tří překladů Chateaubriandovy Ataly*. In: *Čeština – jazyk slovanský 4*, Ostrava 2010, s. 256–262.

⁵ Uhlířová, L.: *Knížka o slovosledu*. Academia, Praha 1987.

⁶ Hrbáček, J.: *Srovnání dvou překladů z hlediska využití prostředků koheze textu*. *Naše řeč*, 70, 1987.

*k vývojové dynamice větných vzorců v češtině*⁷. Tento článek byl taktéž publikován v časopise *Naše řeč* a Uhlířová v něm porovnává realizaci větných vzorců v textech, které od sebe dělí sedmdesát let. Přibližuje, které charakteristické posuny v užívání větných vzorců lze v tomto časovém rozpětí pozorovat, které jevy ustoupily do pozadí a v jaké míře, a také, jaký vliv mají důsledky těchto posunů na výstavbu celého textu a jeho aktuální členění. Metodologicky navazuje tento článek na studii J. Hrbáčka⁸, kterou jsme zmínili výše; obdobnou metodu zvolila ve své práci také Lenka Horutová⁹. Citované příklady z vybraných uměleckých textů budou uvedeny se jménem autora příslušného překladu a číslem stránky, na které se daná citace v překladu nachází.

⁷ Uhlířová, L.: *Příspěvek k vývojové dynamice větných vzorců v češtině*. *Naše řeč*, 76, 1993.

⁸ Hrbáček, J.: *Srovnání dvou překladů z hlediska využití prostředků koheze textu*. *Naše řeč*, 70, 1987.

⁹ Horutová, L.: *Vývoj syntaktických konstrukcí v uměleckém textu – srovnání uměleckého textu*. Olomouc, 2012.

2. Nominalizace

Nominalizace je proces substituce klasické věty se slovesem ve finitním tvaru jinou syntaktickou skupinou, jejíž jádro je utvořeno z výchozího slovesa.¹⁰ Nominalizovaný tvar si zachovává určité morfosyntaktické rysy, ovšem postrádá morfologické rysy finitního slovesa a získává morfologii jinou. Výsledkem nominalizace jsou nejčastěji infinitivy, verbální substantiva, dějová substantiva, participia a přechodníky, např. „*Vnučka milovala, když babička vyprávěla příběhy.* → *Vnučka milovala babiččino vyprávění příběhů*“.

2.1. Transgresivní konstrukce

Transgresivní konstrukce se tradičně pokládají za polovětné konstrukce a vznikají jako výsledek tzv. začleňovací nominalizační transformace věty, během níž dochází k vypuštění spojky a transpozici slovesa z verba finita na přechodník.¹¹ Transgresivy slouží ke kondenzaci obsahu věty: „Děj, který je vyjádřen přechodníkem, má z hlediska komunikativního záměru mluvčího většinou druhotnou povahu a zároveň slouží k hierarchizaci dějů, kdy se může primárnost a sekundárnost dějů měnit.“¹² Např. „*Dívka si pískala, usmívajíc se.*“ V mluvené řeči je přechodník ojedinělým jevem, setkáme se pouze s jeho ustrnulými podobami nebo při snaze o ozvláštňení řeči.

Transgresivní (přechodníkové) konstrukce jsou: „[...] v syntaktickém determinačním vztahu k podmětu i k přísudkovému slovesu, a proto je pokládáme za doplněk (atribut verbální).“¹³ Dvořák také zmiňuje, že v ojedinělých případech, převážně z doby obrozenské, byl sémantický vztah děje transgresivní konstrukce k ději verba finita oslabený natolik, že z větněčlenského hlediska získávaly tyto přechodníkové konstrukce platnost přívlastkovou.

¹⁰ Karlík, P. – Nekula, M. – Pleskalová, J. (eds.): *Encyklopedický slovník češtiny*. Nakladatelství Lidové noviny, Praha, 2002, s. 285.

¹¹ Karlík, P. – Nekula, M. – Pleskalová, J. (eds.): *Encyklopedický slovník češtiny*. Nakladatelství Lidové noviny, Praha, 2002, s. 352.

¹² Macháčková, E.: *Kniha o přechodníkových konstrukcích v češtině*. Slovo a slovesnost, 45, 1984, s. 48.

¹³ Dvořák, E.: *Přechodníkové konstrukce v nové češtině*. Univerzita Karlova, Praha 1983, s. 11.

V současné spisovné češtině se tyto přechodníkové konstrukce v přívlastkové platnosti neobjevují – jsou vnímány jako stylisticky nevhodné.¹⁴ Tato tendence je demonstrována na příkladu níže.

Tabulka č. 1 – Přechodníky s přívlastkovou platností.

Jungmann	Reindl
„[...] a cítit bylo ten slabý zápach ambrový, jež vyzívali krokodýli, <i>spějíce</i> pod tamaryšky říčními. [...]“ (s. 20)	„[...] a místy bylo cítit slabý ambrový pach, který vydechovali krokodýlové hovící si pod tamaryšky u pramenů. [...]“ (s. 49)

Z analýzy textů v Tabulce č. 1 vyplývá ústup přechodníkových konstrukcí. Jungmann ve svém překladu transgresivní konstrukce užívá – v době vzniku tohoto překladu byly v psané češtině běžné, přestože již v období národního obrození měly transgresivní konstrukce knižní charakter, nebyl tento stylový příznak vnímán negativně.¹⁵ V novějším překladu je ovšem užití přechodníkových konstrukcí spíše výjimečné, konstrukce jsou nahrazeny vedlejšími či hlavními větami s verbem finitem, případně nahrazuje přechodník přívlastkem či příslovečným určením. „Ústup přechodníků souvisí s tím, že se jako prostředek s funkcí hierarchizovat děje a kondenzovat sdělení plně uplatňují jen v textech jistého typu a že jsou omezeny v podstatě jen na psaný jazyk. S postupujícím zjednodušováním větné stavby v 2. polovině 19. stol. se knižní charakter přechodníků zvýrazňuje: jejich vnímaná knižnost, která byla následkem omezení jejich užívání na psaný jazyk, se sama stává hlavní příčinou jejich dalšího ústupu. Přispívá k němu i to, že mnozí autoři psaných projevů neovládají bezpečně pravidla jejich užívání a někdy ani tvoření.“¹⁶

Přestože na počátku 19. století byly přechodníky (aktivní participia s přechodníkovou funkcí) užívány s vyšší frekvencí než dnes, Jungmann se svým překladem vybočoval ze standardního úzu. Již od konce 18. století došlo k dočasnému zvýšení podílu přechodníků v psaných textech – Dvořák uvádí, že toto dočasné zvýšení dlouhodobou tendencí ústupu

¹⁴ Dvořák, E.: *Přechodníkové konstrukce v nové češtině*. Univerzita Karlova, Praha, 1983, s. 11.

¹⁵ Dvořák, E.: *Přechodníkové konstrukce v nové češtině*. Univerzita Karlova, Praha, 1983, s. 95.

¹⁶ Dvořák, E.: *Přechodníkové konstrukce v nové češtině*. Univerzita Karlova, Praha, 1983, s. 95.

neovlivnilo.¹⁷ V letech 1781-1830 je celková frekvence transgresiv v textech zvýšena na 6,8 % ze všech slovesných tvarů, u Jungmannova překladu *Ataly* z roku 1805 je tento podíl 12 %¹⁸, z čehož vyplývá, že Jungmann využíval transgresivní konstrukce více, než bylo pro tehdejší češtinu typické.

Tabulka č. 3 – Ústup přechodníkových konstrukcí

Jungmann	Reindl
„[...] Sám, <i>boje</i> se býti jim těžek přítomností svou, ustranil jsem se do jeskyně této, kam oni přicházejí o radu. [...]“ (s. 35)	„[...] Z obavy, aby jim snad nebyla moje přítomnost na závalu, uchýlil jsem se do této sluje, kam přicházejí za mnou o radu. [...]“ (s. 76)
„[...] Neprátele získali; otec můj ztratil život v bitvě a já dvakrátě raněn byl, <i>zastává</i> ho. [...]“ (s. 16)	„[...] Můj otec padl a já, jak jsem ho bránil, byl jsem dvakrátě raněn. [...]“ (s. 40)

„Přechodníky se pro svůj knižní ráz vyskytují zpravidla jen v projevech psaných; v mluvené formě se jich užívá jen výjimečně, [...]. Poměrně nejčastěji se přechodníků užívá ve stylu uměleckém, [...] zejm. v dynamických pasážích, v postupu vyprávěcím, [...]. Častěji se vyskytují v takových textech, kde jejich knižnost není hodnocena negativně.“¹⁹ Začlenění nevětné propozice vyjádřené přechodníkem do propozice větné je proto u Jungmanna častější. Jungmann používá ve větší míře také přechodníky budoucí, respektive přechodníky přítomné od sloves dokonavých; ty dnes patří mezi archaické konstrukce, se kterými se již nesetkáme, jelikož téměř zanikly. Vyjadřují předčasnost budoucího nebo časově nezařazeného děje (tzn. něco se stane, a poté následuje něco dalšího). V současné češtině minimálně užívané jsou rovněž přechodníky minulé. Hojnější množství výskytů v moderní češtině mají pouze přechodníky přítomné, a to jen v určitých specifických typech textů.²⁰

¹⁷ Dvořák, E.: *Přechodníkové konstrukce v nové češtině*. Praha, 1978, s. 85.

¹⁸ Dvořák, E.: *Přechodníkové konstrukce v nové češtině*. Praha, 1978, s. 85.

¹⁹ Dvořák, E.: *Ke kodifikaci pravidel užívání přechodníků*. Praha, 1983, s. 182.

²⁰ Ústav pro jazyk český – jazyková poradna [online]. Dostupné z <http://www.ujc.cas.cz/jazykova-poradna/dotazy/0087> [cit. 15. 4. 2020].

Tabulka č. 2 – Použití budoucích přechodníků ve větě.

Jungmann	Reindl
„[...] Uvidíš mne v plápolu ohně; <i>uslyšeci</i> lkání těla mého, budeš plna radosti. [...]“ (s. 19)	„[...] Uzříš mě na hranici. Uslyšíš mé úpění, škvíření mého těla a to tě naplní nesmírnou radostí. [...]“ (s. 46-47)
„[...] brzy stál jsem nepohnutý za celé hodiny, <i>pohlédaje</i> na vrchy lesů odlehlých; [...]“ (s. 15)	„ [...] často jsem byl po mnoho hodin jakoby bez ducha a zíral strnulým pohledem na vrcholky vzdálených lesů; [...]“ (s. 40)

Dalším velmi nápadným jevem, kterého si můžeme v analyzovaném materiálu povšimnout, je pasivní tvar přechodníků. Za pasivní tvary přechodníků se tradičně označují konstrukce přechodníků pomocného slovesa *být*, případně *bývat* a pasivního participia. Za „transgresivní“ označuje Dvořák ve své práci konstrukce s jednoznačně deagentním významem struktury, v nichž „podmět věty je patiens přechodníkového děje.“²¹ Tyto pasivní konstrukce přechodníků nalezneme v Jungmannově překladu; v Reindlově překladu se nevyskytují. Reindl tyto pasivní přechodníkové konstrukce nahrazuje aktivními tvary sloves.

Tabulka č. 4 – Pasivní tvary přechodníků

Jungmann	Reindl
„[...] Drahně let, <i>navrácen jsa</i> lůnu vlasti své, požíval Šakta pokoje v ní. Jednak i tu přízeň nebe draze mu prodalo; osleplť stařec. [...]“ (s. 13)	„[...] Když se Šakta navrátil do vlasti, těšil se ještě po mnoho let poklidnému životu, avšak nebe dalo si draze zaplatit tuto přízeň, neboť staroch oslepl. [...]“ (s. 37)
„[...] <i>Jsa nepovědom a zabloudě</i> v lesinách, zajat jsem od stádce Muskogulgův a Siminolův, jakož mně předpověděl Lopéz. [...]“ (s. 16)	„[...] Neměl jsem sebemenší zkušenost, a tak se stalo, že jsem v lesích zabloudil, nevyznal se v nich a byl nakonec zajat tlupou Myskogilgův a Siminolů, jak mi to staříčkový Lopéz předpověděl. [...]“ (s. 41)

²¹ Dvořák, E.: *Přechodníkové konstrukce v nové češtině*. Praha, 1978, s. 73.

Postavení přechodníkových konstrukcí se odvíjí od obecných zákonitostí a souvisí například s aktuálním členěním věty. Transgresivy se nejčastěji ve větě nacházejí v pozici za verbem finitem, tzn. v pozici postponované. Mohou být také interponovány, pokud je polovětná konstrukce vložena do jiné větné konstrukce. Jako příklad uvádíme úryvek obou zkoumaných textů: „[...] by mne odvlékli do rudních dolů mexikánských, leč že jeden Kastilián starý jménem Lopéz, *pohnut jsa* mou mladostí a prostotou, dal mi útočiště a uvedl mne k sestře své, s kterou živ byl bez manželky. [...]“ vs. „[...] hrozilo mi nebezpečí, že budu poslán do mexických dolů, ale staříčkový Kastilan jménem Lopez, dojat mým mládím a nezáludností, poskytl mi útulek a zavedl mě ke své sestře, s níž společně žil, neboť nebyl ženat. [...]“

2.2. Deverbativní adjektiva

Deverbativní adjektiva jsou typem nominalizace, jejímž jádrem je participiální skupina. Tato nominalizace je výsledkem nominalizačního procesu, během kterého dojde k vypuštění vztažného zájmena *který* a místo slovesného finitního tvaru se do věty dosadí právě deverbativní adjektivum utvořené z téhož slovesa. Dnešním recipientem může být užití tohoto typu konstrukce pocíťováno jako knižní či archaické. Vzniklé konstrukce ovšem působí celistvě, jelikož zachycené děje nejsou vnímány jako samostatné.

Ve starším analyzovaném textu je právě tento proces velmi častý. V novějším překladu mají tyto polovětné konstrukce s deverbativními adjektivy nižší frekvenci, participiální skupina bývá častěji transformována ve vedlejší větu.

Tabulka č. 5 – Větné konstrukce s deverbativními adjektivy

Jungmann	Reindl
„[...] Poslední řeka, běžící dále pěti set mil, ...“ (s. 16)	„[...] Tento veletok, jehož délka přesahuje tisíc mil, ...“ (s. 40)

„[...] Francie měla jindy v Americe půlnoční rozlehlou říši, vztahující se od Labradoru až ku Floridě a od pomoří atlantského až ke jezerům nejzážší Kanady horní. [...]“ (s. 11)	„[...] Byly doby, kdy Francie vládla v Severní Americe nad velmi rozsáhlým územím; její država se rozprostírala od Labradoru až k Floridě a od břehů Atlantiku až k nejzazším jezerům horní Kanady. [...]“ (s. 33)
---	--

2.3. Infinitivní konstrukce

V novějším z analyzovaných překladů je patrný nárůst počtu vět v souvětích. Tato souvětí obsahují více vět než analogické části staršího překladu. Nárůst počtu vět je způsoben právě transformací infinitivních, transgresivních a participiálních konstrukcí.

Proces infinitivizace chápeme jako: „[...] syntaktickou operaci, při níž se ze začleněné věty vedlejší vypustí spojka a určitý tvar slovesa se nahradí infinitivem téhož slovesa.“²² Tyto nominalizované konstrukce se ve starším překladu objevují častěji, jejich charakteristikou je kondenzace textu a mají stále povahu vět, obsahují tedy hloubkový podmět.²³

Tabulka č. 6 – Infinitivní větné konstrukce

Jungmann	Reindl
„[...] Představil mi nebezpečství, v které jsem se vydával, upadnouti znovu v ruce Muskogulgům. [...]“ (s. 16)	„[...] Líčil mi nebezpečí, v jaké se vydávám, upadnu-li znovu do rukou Myskogilgů. [...]“ (s. 40)
Píle ukrotiti žalost mou, ten výborný muž neužíval marných důvodů zemských; spokojoval se říkati mně: [...]“ (s. 50)	Ve snaze zmírnit mé hoře neuváděl mi tento ctihodný kmet malicherné světské důvody, ale ustavičně mě jen nabádal: [...]“ (s. 103)

²² Karlík, P.: *Nejdůležitější typy nominalizace v češtině, Přednášky a besedy z XXXIII. běhu LŠSS*. Brno 2000, s. 82.

²³ Karlík, P. – Nekula, M. – Pleskalová, J. (eds.): *Encyklopedický slovník češtiny. Nakladatelství Lidové noviny*. Praha 2002, s. 228.

3. Slovosled

Přestože je slovosled v českém jazyce poměrně volný, není zcela libovolný a řídí se kontextem a aktuální členěním věty. V analyzovaných překladech jsou patrné rozdíly v postavení větných složek a vyjádření významů pomocí slovosledu. „[Slovosled] Je určován především rolí jednotlivých větných členů v aktuálním členění, ale uplatňuje se v něm také rytmický princip a vliv na slovosled má i gramatická stavba výpovědi a jiné okolnosti. Např. v oznamovacích větách je základním slovosled PODMĚT – PŘÍSUDEK – PŘEDMĚT [...]. S ohledem na kontext, výpovědní perspektivu a funkci výpovědi se základní slovosled obměňuje.“²⁴

Jak uvádí Příruční mluvnice češtiny: „Postavení výrazů ve výpovědi je určováno především aktuálním členěním, jejich kontextovou zapojeností/nezapojeností.“²⁵ Tuto kontextovou zapojenost/nezapojenost můžeme určit dle toho, zda danou informaci můžeme z jazykového kontextu vyvodit či nikoli. „V oznamovacích větách se např. uplatňuje tendence, že členy kontextově zapojené stojí zpravidla na začátku, zatímco členy kontextově nezapojené stojí zpravidla na konci.“²⁶

3.1. Aktuální členění výpovědi

Aktuální členění výpovědi je základním principem slovosledu české věty. *Skladba češtiny*²⁷ uvádí, že aktuální členění je závislé na konkrétní komunikační situaci – mění se změnou situace (kontextu), na rozdíl od formálního členění. Výpověď se dělí na dvě části – východisko, které je již známé z předchozího kontextu, a jádro, které je novou informací. Mluvčí většinou východiskem navazuje na údaj, který již v kontextu zazněl. Východisko je z hlediska sdělné závažnosti vždy složkou méně závažnou a zpravidla obsahuje již známou informaci, naopak jádro vyjadřuje většinou nová, a tudíž i nejzávažnější sdělná fakta.

²⁴ Grepl M. a kol. autorů: *Příruční mluvnice češtiny*. Nakladatelství Lidové noviny, Praha, 2003, s. 646.

²⁵ Grepl M. a kol. autorů: *Příruční mluvnice češtiny*. Nakladatelství Lidové noviny, Praha, 2003, s. 646.

²⁶ Grepl M. a kol. autorů: *Příruční mluvnice češtiny*. Nakladatelství Lidové noviny, Praha, 2003, s. 646.

²⁷ Grepl, M. – Karlík, P.: *Skladba češtiny*. Votobia, Olomouc 1998, s. 495.

Označuje tedy skutečnosti, které jsou v kontextu nové a neznámé. Mezi těmito dvěma složkami bývá ještě umístěna složka tranzitní (přechodová) podílející se na zapojení výpovědi do určitého kontextu (obvykle jde o určité slovesné tvary). Aktuální členění výpovědi je charakterizováno také výpovědní dynamičností. „Výpovědní dynamičností rozumíme vlastnost komunikace spočívající v tom, že v komunikačním procesu každá složka výpovědi určitou měrou přispívá k rozvíjení a obohacování obsahu sdělení.“²⁸ Za základní rozložení stupňů dynamičnosti považujeme to, při kterém zleva doprava dynamičnost stoupá, tzn. prvek, který následuje, má vždy vyšší výpovědní dynamičnost než ten předchozí.²⁹

Aktuální členění se netýká izolovaných výpovědí, nýbrž celého komunikátu. Dokonce i výpovědi, kterými komunikační proces teprve začíná, či výpovědi zdánlivě osamocené (hesla, oznámení) jsou do takového procesu zapojeny, neboť se u nich předpokládá určitá původní komunikační situace, která zapříčinila jejich vznik. Výpověď lze rozčlenit také na část tematickou a rematickou. Téma výpovědi je ta její část, která vyjadřuje, o čem se v ní mluví, réma výpovědi vyjadřuje, co se o tématu tvrdí. Vztah aktuálního členění a slovosledu není jednoznačný. Důvodem je to, že aktuální členění se v češtině vyjadřuje i jinými prostředky, než je slovosled – např. intonací, gramatickými či lexikálními prostředky.³⁰

3.1.1. Podmět a východisko

V rámci slovosledu českého jazyka rozlišujeme tzv. objektivní a subjektivní pořad slov.³¹ Pojmy *téma* a *réma* neobsazují žádnou konkrétní slovoslednou pozici ve výpovědi. Téma výpovědi může ve větě stát před rématem (typické pro češtinu), toto postavení se nazývá tzv. objektivním pořadem, nebo za ním může v opačném případě následovat – tehdy hovoříme o subjektivním pořadu.³²

²⁸ Daneš, F. – Grepl, M. – Hlavsa, Z.: *Mluvnice češtiny 3*. Academia, Praha 1987, s. 554.

²⁹ Daneš, F. – Grepl, M. – Hlavsa, Z.: *Mluvnice češtiny 3*. Academia, Praha 1987, s. 556.

³⁰ Uhlířová, L.: *Knížka o slovosledu*. Academia, Praha 1987, s. 56.

³¹ Daneš, F. – Grepl, M. – Hlavsa, Z.: *Mluvnice češtiny 3*. Academia, Praha 1987, s. 558.

³² Daneš, F. – Grepl, M. – Hlavsa, Z.: *Mluvnice češtiny 3*. Academia, Praha 1987, s. 558.

Mluvnice češtiny (3)³³ definuje subjektivní a objektivní pořad jako dva základní typy aktuálního členění; objektivní pořad užíváme v klidném konstatování či vypravování a ve výkladu, zatímco subjektivní pořad charakterizuje vyjadřování důrazné nebo emocionálně zabarvené.

U zkoumaných textů se v této oblasti projevují nápadné změny v postavení složek ve větě. Jungmann pro svůj překlad zvolil subjektivní pořad slov, kdy na počátek věty položil novou informaci; jde o situaci, kdy tématu předchází réma, což je vnímáno jako příznakové. Reindl naopak zůstává u standardního objektivního pořadu.

Tabulka č. 7 – Postavení podmětu ve větné konstrukci

Jungmann	Reindl
Noc byla rozkošná. (s. 20)	Byla nádherná noc. (s. 48)
Měsíc svítil uprostřed blankytu nebe bez vady a perlošedé jeho světlo splývalo nad svrchem lesiny pochybným. (s. 20)	Prostřed neposkvrněného azuru třpytila se luna, jež oblévala perleťově šedým svitem nejasně se rýsující vrcholky stromů. (s. 49)
„Lopéz dokonal s modlitbou k Bohu křesťanů, k jehož službě jsem přistoupiti zpěchoval se. I rozejdeme se se lkáním.“ (s. 16)	„Své napomenutí skončil Lopez modlitbou ke křesťanskému Bohu, na jehož víru jsem odmítl přestoupit, načež jsme se v slzách rozloučili.“ (. 41)

3.1.2. Poloha slovesa ve větě

Sloveso plní nejčastěji ve větě funkci tranzitu, tedy přechodu mezi tematickou a rematickou částí věty: „[...] nese vyšší stupeň výpovědní dynamičnosti než všechny tematické prvky ve větě a zároveň nižší stupeň výpovědní dynamičnosti než všechny rematické prvky ve větě.“³⁴ Takovéto sloveso ve větě obsazuje různé pozice. Vyskytuje se buď za prvním holým, nebo rozvitým větným členem (toto postavení se považuje v češtině za základní a nejčastější), nebo stojí až za všemi tematickými složkami, a tak vytváří

³³ Daneš, F. – Grepl, M. – Hlavsa, Z.: *Mluvnice češtiny 3*. Academia, Praha 1987, s. 558.

³⁴ Uhlířová, L.: *Knížka o slovosledu*. Academia, Praha 1987, s. 57.

slovoslednou hranici mezi tematickou a rematickou částí věty.³⁵ U Reindla se nejčastěji vyskytuje postavení slovesa v souladu se zásadami, podle nichž „tranzitní“ sloveso odděluje tematickou složku věty, která má nižší výpovědní dynamičnost, od rematické s vyšší výpovědní dynamičností. U Reindla se také můžeme setkat s tím, že „skládá-li se tematická část věty z více než jednoho holého nebo rozvitého větného členu závislého na přísudku, [...], nevytváří sloveso slovoslednou, „lineární“ hranici mezi tematickou a rematickou částí věty, ale odděluje zpravidla ten prvek tématu, který je v daném momentu sdělování nejaktuálnější, [...]“³⁶. U Jungmanna se poloha slovesa neřídí žádnými pevnými zásadami.

Tabulka č. 8 – Postavení tranzitního slovesa ve větné konstrukci

Jungmann	Reindl
„[...] <i>Obyčej jest</i> neutráceti žádného ze zajatých ve dny zasvěcené tomuto velikému obřadu. [...]“ (s. 23)	„[...] V době zasvěcené tomuto velkému obřadu <i>nesměl být</i> na zajatci ortel smrti vykonán. [...]“ (s. 55)
„[...] Čtyry valné řeky, berouce na týchž horách počátek svůj, <i>dělily</i> nesmírné ty končiny [...]“ (s. 11)	„[...] Tyto nekonečné oblasti <i>rozdělovaly</i> čtyři veletoky, vyvěrající ze stejného pohoří [...]“ (s. 33)
„[...] <i>Vystavena</i> bouda podloužná v odlehlém místě na poušti. [...]“ (s. 23)	„[...] Na odlehlém místě <i>byla postavena</i> dlouhá chatrč. [...]“ (s. 55)

V textech z 19. století, mezi něž patří i starší překlad, se obecně častěji setkáme se slovesem mechanicky umístěným na konci věty. „Ve spisovném jazyce se stále silněji prosazoval vliv latiny, zejm. v tendenci klásti sloveso na konec věty. [...] teprve postupně, zvl. od 2. pol. XIX. stol., pod vlivem jazyka mluveného ustupoval.“³⁷ U Jungmanna jsou tyto tendence stále pozorovatelné. V jeho překladu nalezneme případy, kdy se nerematické sloveso umisťovalo až za všechny rematické složky. Dnes již tento slovosled vnímáme jako silně archaický.

³⁵ Uhlířová, L.: *Knížka o slovosledu*. Academia, Praha 1987, s. 58-59.

³⁶ Uhlířová, L.: *Knížka o slovosledu*. Academia, Praha 1987, s. 58.

³⁷ Lamprecht, A. a spol.: *Historická mluvnice češtiny*. Státní pedagogické nakladatelství, Praha 1986, s. 371-372.

Tabulka č. 9 – Umístění slovesa na konec věty

Jungmann	Reindl
„[...] ale duchové nařídili jináče a já od poběhlců až do Sv. Augustina <i>potážen byl</i> . [...]“ (s. 16)	„[...] Duchové usoudili jinak, a tak jsem byl uprchlíky zavléčen do Svatého Augustina. [...]“ (s. 40)
„[...] To spanilé dvě podjato jest citem ke mně nejsrdečnějším. Od nich všemožnou péčí <i>chován jsem</i> [...]“ (s. 15)	„[...] Tato dvojice ctihodných lidí upřímně si mne oblíbila, zahrnovala mě doslova svou přízní; starali se pečlivě o moji výchovu [...]“ (s. 39)

3.1.3. Rematické vztahy

V oblasti rematických (významových) vztahů mezi výpověďmi je v novějším Reindlově překladu patrná tendence vyjadřovat tyto vztahy méně explicitně. Jungmann oproti tomu ve svém překladu mnohdy vyjadřuje časové vztahy lexikální formou, zejména prostřednictvím zájmeného příslovce *tu*, jehož výskyt je u Reindla na ústupu. Reindl vyjadřuje časové navázání spíše jinými výrazy, například výrazem *zde* nebo *ted'*, případně explicitní vyjádření zcela vynechává.

Tabulka č. 10 – Vyjadřování rematických vztahů a navazování

Jungmann	Reindl
„[...] Ustanoveno také jest, že strávíme noc <i>tu</i> na modlitbách u těla té svěťice. [...]“ (s. 50)	„[...] A rovněž jsme se dohodli, že strávíme u mrtvé svěťice celou noc na modlitbách. [...]“ (s. 103)
„[...] <i>tu</i> tváření obráceno k slunci zapadajícímu; <i>ted'</i> milé dalo se ruky stisknutí; prsy naše tlukoucí, nyní pokojné; [...]“ (s. 19)	„[...] letmý posunek k zapadajícímu slunci, něžný stisk ruky, prsa se rázem rozbuší a hned opět utiší [...]“ (s. 47)

„[...] Žádného nikde hřmotu mimo tu nevím jakou libozvučnost odlehlou, ana panovala v hlubokosti lesa [...]“ (s. 20)	„[...] Nikde neslyšet sebemenší zvuk kromě jakési vzdálené, nádherně sladěné hudby, ozývající se v hloubi lesů. [...]“ (s. 48)
--	--

3.2. Slovosled ve větě

Co se týče větného slovosledu, obvykle se s ohledem na něj respektují určitá obecná pravidla. Větu můžeme chápat jako „abstraktně míněnou, tj. v komunikační situaci nezakotvenou, jazykovou jednotku obsahující VF (=verbum finitum). [...] Z tohoto hlediska lze větu charakterizovat jako elementární syntakticko-sémantickou jednotku jazykového systému (langue) vybavenou k tomu fungovat v jazykové interakci jako výpověď, tedy jako elementární jednotka užívání jazykového systému (parole).“³⁸ Mezi jednotlivými složkami věty existují vztahy mluvnické závislosti. Složky svázané těmito vztahy by měly ve větě následovat buď bezprostředně po sobě, nebo by od sebe měly být odděleny pouze větnými složkami, které jsou závislé právě na jedné z nich.³⁹

3.2.1. Přívlasky shodné/neshodné

Přívlastek (atribut) je syntaktická pozice obvykle závislá na podstatném jménu. Tato vázanost se projevuje v jeho postavení ve větě. V dnešním jazyce stojí buď před, nebo za podstatným jménem, které rozvíjí. Pokud takto rozvíjené podstatné jméno změní svou polohu ve větě, změní svou polohu i přívlastek. Spojení přívlastku s podstatným jménem je velmi těsné a lze jej roztrhnout jen ve výjimečných případech. Atribut také blíže určuje podstatné jméno a ve větě nemůže stát samostatně. Z formálního hlediska odlišujeme atribut kongruentní a nekongruentní.

Základní polohou přívlastku vyjádřeného přídavným jménem nebo slovem, které plní stejnou úlohu ve větě, je poloha v prepozici, tedy před řídicím podstatným jménem.

³⁸ Grepl, M. – Karlík, P.: *Skladba češtiny*. Votobia, Olomouc 1998, s. 20.

³⁹ Uhlířová, L.: *Knížka o slovosledu*. Academia, Praha 1987, s. 51.

Standardně v této pozici leží přívlastky shodné. Pokud stojí přívlastek v postpozici, v poloze za podstatným jménem, jde o zvláštní případ, pro který musejí být v dané větě podmínky. Uhlířová tyto podmínky určila takto:

- 1) Přívlastek je aktualizován – podstata aktualizace spočívá v tom, že proti sobě staví dva různé příznaky téhož podstatného jména – buď v po sobě jdoucích větách či v téže větě. K aktualizaci slouží dva jazykové prostředky současně – slovosled a intonace. Aktualizovaný přívlastek je intonačním centrem, nositelem větného přízvuku. Přívlastek lze aktualizovat také pouze intonačně při zachování základního postavení v prepozici. Mluvená čeština dává přednost druhému způsobu, tato tendence proniká i do psané podoby.
- 2) Přívlastek má význam rozlišující (např. u tradičních jmen a názvů – Karel Čtvrtý, ve výčtech – polévka hrachová, bramborová, terminologické soustavy – zde pod vlivem latiny: kyselina sírová, kost pažní, pes domácí). V terminologických soustavách, kde se latina neuplatnila jako vzor, stojí přívlastek pravidelně v prepozici.

Kromě zmíněné terminologické oblasti se dává přednost v poloze přívlastku v prepozici. Varianta s postpozicí může dnes působit knižně, až zastarale. Postpozice je využívána hlavně v případech, kdy je přívlastek aktualizován.

- 3) Přívlastek má význam expresivní: „kluk mizerná“. Expresivnost je signalizována významem přídavného jména a také jeho tvarem – neshoduje se v rodě s podstatným jménem. Intonační centrum se nachází na podstatném jménu, nikoli na přívlastku. Přesunutí tohoto přívlastku v neshodném tvaru do prepozice není možné.
- 4) Přívlastek je k řídicímu jménu připojen volně – v takovém případě za ním následuje pokud možno bezprostředně. Je od něj intonačně i interpunkčně oddělen.
- 5) Podstatné jméno je rozvito přívlastkem shodným i neshodným v souřadném vztahu. Přívlastky jsou spojeny spojkami (a, i, nebo).⁴⁰

Jungmann ve svém překladu běžně staví kongruentní atribut do postpozice a atribut nekongruentní se objevuje nejen v postpozici, ale také v pozici anteponované. Tento jev se objevuje nejen u atributů adjektivních, ale také hojně u atributů pronominálních. Reindl staví

⁴⁰ Uhlířová, L.: *Knížka o slovosledu*. Academia, Praha 1987, s. 14-15.

atribut kongruentní do pozice před řídicí slovo, což je pro současnou češtinu běžné a projevuje se tím vázanost na substantivum – principiálně platí, že atribut stojí těsně u něj.⁴¹

Tabulka č. 11 – Postavení atributu kongruentních a nekongruentních

Jungmann	Reindl
„[...] a osada ta, rozestrouci větrům zlaté plachty své, jme se přistati spěčky do kteréhoš řeky soukromného lůna. [...]“ (s. 16)	„[...] celá osada, napínajíc do větru své zlatité plachty, přistane ukolébána ve spánek kdesi v odlehlé zátoce řeky. [...]“ (s. 40)
„[...] Ale kdy jsem pobyl třiceti měsíců v Sv. Augustinu, znechtělo mi se najednou života <i>pospolitého</i> . [...]“ (s. 17)	„[...] Žil jsem ve Svatém Augustinu už třicátou lunu, když jsem pojednou pocítil nepřekonatelný odpor k městskému životu. [...]“ (s. 42)
„[...] Jest to, můj milý synu, osud <i>podivný</i> , který nás na této spojil poušti. [...]“ (s. 18)	„[...] Je to věru prapodivný osud, milý synu, který nás svádí zde v pustinách dohromady. [...]“ (s. 44)

Ve starším překladu také obecně nalezneme vyšší frekvenci užití nekongruentních atributů v porovnání s novějším překladem, kde Reindl tyto neshodné přívlastky nahrazuje buď přímo jejich kongruentní alternativou, nebo úplně jinou formou. „Přívlastek neshodný je takový přívlastek, který se neshoduje se substantivem. Jeho tvar se tedy nemění. [...] Vázanost na substantivum se projevuje slovosledně, a to těsnou postpozicí za substantivem, k němuž se vztahuje.“⁴²

⁴¹ Grepl M. a kol. autorů: *Příruční mluvnice češtiny*. Praha, 2003, s. 490.

⁴² Grepl M. a kol. autorů: *Příruční mluvnice češtiny*. Praha, 2003, s. 503.

Tabulka č. 12 – Nekongruentní atributy charakteristické pro Jungmannův překlad

Jungmann	Reindl
„[...] Lopéz dokonal s modlitbou k Bohu <i>křesťanů</i> , k jehož službě jsem přistoupeni zpěchoval se. I rozejdeme se se lkáním. [...]“ (s. 16)	„[...] Své napomenutí skončil Lopez modlitbou ke <i>křesťanskému</i> Bohu, na jehož víru jsem odmítl přestoupit, načež jsme se v slzách rozloučili. [...]“ (s. 41)
„[...] Země <i>hřbitova</i> byla rozdělena rovně jako pole jich obecné toliko částek, koliko rodin. [...]“ (s. 37)	„[...] <i>Hřbitovní</i> půda byla rozdělena jako u společného pole na tolik úseků, kolik bylo rodin. [...]“ (s. 79)

3.2.2. Enklitika

Příklonky bývají definovány převážně jako nepřízvučné a nesamostatné jednotky. Koncentrují se zpravidla na nejméně přízvučném místě ve větě, kterým je počátek věty, konkrétně pak pozice hned za prvním přízvučným členem věty.⁴³ V důsledku své nepřízvučnosti nemohou stát na počátku věty.⁴⁴ Takzvané „první místo“ ve větě může zaujímat např. jednoslovný či víceslovný holý či rozvitý větný člen, vedlejší věta či spojky. V případě spojek jde převážně o spojky podřadivé.⁴⁵ Právě v důsledku působení těchto slovosledných principů se příklonka vzdaluje od svého řídicího slovesa a přemísťuje se na „druhé“ místo ve větě. Tento proces napomáhá k zřetelnějšímu vymezení prvního členu. Příklonka má v tomto případě delimitační funkci.⁴⁶

Právě rozdíly v užívání příklonek demonstrují vývojovou proměnu slovosledu velmi výrazně. V Jungmannově překladu se obvykle příklonky vyskytují v jiné než základní pozici, a jejich užití je proto příznakové. Reindl ve svém překladu naopak příklonky užívá v základním postavení a respektuje tedy slovosledné pravidlo typické i pro současnou podobu slovosledu.

⁴³ Daneš, F. – Grepl, M. – Hlavsa, Z.: *Mluvnice češtiny 3*. Academia, Praha 1987, s. 604.

⁴⁴ Uhlířová, L.: *Knížka o slovosledu*. Academia, Praha 1987, s. 83.

⁴⁵ Uhlířová, L.: *Knížka o slovosledu*. Academia, Praha 1987, s. 84.

⁴⁶ Uhlířová, L.: *Knížka o slovosledu*. Academia, Praha 1987, s. 87.

Tabulka č. 13 – Změny v postavení enklitik ve větě

Jungmann	Reindl
„[...] Zajatý jakkoli, nemohl jsem první dny zdržeti <i>se</i> od podivu nad nepřáteli. [...]“ (s. 16)	„[...] Přestože jsem byl zajat, nemohl jsem <i>se</i> v prvních dnech ubránit, abych <i>se</i> neobdivoval svým nepřátelům. [...]“ (s. 41)
„[...] Matka má hrozila <i>mi</i> klatbou, jestliže bych kdy zrušila slib svůj [...]“ (s. 41)	„[...] Maminka <i>mi</i> pohrozila kletbou, jestliže bych <i>se</i> někdy zpronevěřila své přísaze [...]“ (s. 87)
„[...] Zpívaly, smály <i>se se</i> mnou, a potom daly <i>se</i> do pláče, kdy vzpomněly, že mám býti upálen. [...]“ (s. 17)	„[...] Zpívaly, smály <i>se se</i> mnou a nato <i>se</i> usedavě rozvzlykaly při myšlence, že budu upálen. [...]“ (s. 42)

4. Prostředky koheze textu

Soudružnost textu je jeho hlavní a základní vlastností a realizuje se prostřednictvím určitých jazykových gramatických či logicko-sémantických prostředků. „Jednotlivé výpovědi vytvářejí text, tj. souvislý sémantický celek, jsou-li uvedeny do významových vztahů. Protože výpověď je zpravidla spojení tématu (východiska) a rématu (jádra) výpovědi („téma-réma nexus“), mohou se sémantické vztahy výpovědí v textu realizovat v podstatě dvojitým základním způsobem: jednak jako vztahy tematické, jako jisté tematické posloupnosti, neboť témata jednotlivých výpovědí se vyvozují z předcházejících výpovědí v textu, jednak jako vztahy rematické, jako logicko-sémantické vztahy mezi výpověďmi, dané především významovým poměrem rémat, v nichž jsou významová těžiště výpovědí.“⁴⁷

4.1. Prostředky logicko-sémantických vztahů

Hrbáček⁴⁸ popisuje tyto jazykové prostředky jako prostředky, které signalizují kauzálně explikativní souvislosti událostí. „Prostředky rematických vztahů jsou jednak speciální prostředky s funkcí spojovací, které nejsou větnými členy a které se nazývají obyčejně konektory [...], jednak tuto funkci plní různé lexikální výrazy, které větnými členy jsou, ale vedle své funkce stavební (být výstavbovým prostředkem výpovědi) plní ještě tuto funkci vztahovou, vyjadřovat významový vztah mezi výpověďmi, [...]“⁴⁹

Oba analyzované texty využívají pro vyjádření rematických vztahů, zejména pak kauzálních souvislostí v širším smyslu, různé varianty spojovacích prostředků. V obou překladech najdeme například souřadící důsledkovou spojku *tedy*, ovšem v novějším z nich je užití této spojky mnohem bohatší. Reindl používá kromě výše zmíněného *tedy* i *a tak, což, takže, neboť, proto* nebo *načež*. Jungmann v mnoha případech od explicitního vyjádření důsledkového vztahu zcela upouští.

⁴⁷ Hrbáček, J.: *Srovnání dvou překladů z hlediska využití prostředků koheze textu*. Naše řeč, 70, 1987, s. 123.

⁴⁸ Hrbáček, J.: *Srovnání dvou překladů z hlediska využití prostředků koheze textu*. Naše řeč, 70, 1987, s. 124.

⁴⁹ Hrbáček, J.: *Srovnání dvou překladů z hlediska využití prostředků koheze textu*. Naše řeč, 70, 1987, s. 124.

Tabulka č. 14 – Vyjádření rematických vztahů pomocí spojovacích prostředků

Jungmann	Reindl
„[...] Bylo <i>tedy</i> nadarmo, že kdy chodíme po poušti, Atala vrhnouc se k nohám mým, znovu bych ji opustil, dotírala na mne. [...]“ (s. 20)	„[...] <i>A tak</i> , když jsme se vraceli ze své krátké procházky savanou, vrhla se mi Atala několikrát marně k nohám s prosbou, abych ji opustil a prchl bez ní. [...]“ (s. 48)
„[...] tázán jest o radu žonglér; ten zapověděl znepokojoovat duchů mrákoty a usmrcení mé odloženo na zítřek. [...]“ (s. 25)	„[...] Poradili se tedy znovu s kouzelníkem, který zakázal rušit duchy stínů, a tak nezbylo než odložit provedení rozsudku na příští den. [...]“ (s. 57)

V Jungmannově překladu se objevuje pro vyjádření kauzálního navazování také vysvětlovací částice „-t“, kterou Hrbáček⁵⁰ popisuje v souladu s dobovým územ jako hojně užívanou ve starších překladech, ovšem v novém překladu bývá důsledně vypuštěna, jelikož se postupně stala prostředkem knižním až zastaralým.

Tabulka č. 15 – Využití částice pro vyjádření kauzality

Jungmann	Reindl
„[...] Ale <i>nechat'</i> skončím příběh svůj. [...]“ (s. 49)	„[...] Dovol však, mladý příteli, abych ti dopověděl, co ještě zbývá do konce mého příběhu. [...]“ (s. 103)
„[...] K <i>tomu'</i> více by náleželo teplosti, než mi se dostává; musily by zavřené tyto oči otevřít se slunci, aby žádaly počtu od něho slzí, vylitých na světle jeho. [...]“ (s. 50)	„[...] K <i>tomu</i> se mi žel nedostává už dostatek vroucnosti. Moje vyhaslé oči musely by se znovu otevřít slunci, aby se ho otázaly na množství slz, jež prolily v jeho záři. [...]“ (s. 103)

⁵⁰ Hrbáček, J.: *Srovnání dvou překladů z hlediska využití prostředků koheze textu*. Naše řeč, 70, 1987, s. 129.

„[...] <i>Toť</i> , hle, povídala mi rodička má, ana mne neuvidí více. [...]“ (s. 17)	„[...] <i>To</i> mně říkávala ta, jež tě přivedla na svět a jež mne už jakživa neuvidí. [...]“ (s. 42)
---	--

4.2. Prostředky tematického navazování

Téma výpovědi je vždy informace, která je známá z předchozích výpovědí textu. Tematické navazování vyjadřuje *textový vztah*⁵¹ mezi výpověďmi a jejich tématy. K vyjádření tohoto vztahu se využívá například pronominalizace, kdy je průběžné téma vyjádřeno v další výpovědi právě zájmenem. „Prostředky navazovací vyjadřují relace odkazové, zpravidla anaforické (odkazují zpět do textu tím, že určitou část předcházejícího textu v nějaké podobě, nejčastěji zájmenné, opakují, [...].“⁵²

4.2.1. Pronominalizace podmětu

Větné členy se realizují různými způsoby, například plnovýznamovým pojmenováním či pronominalizací. Pronominalizace je nejčastěji realizována zájmeny osobními či ukazovacími. Pro tematické navazování se ve zkoumaných textech hojně používá pronominalizace anaforická, což znamená, že se daná složka ve výpovědi vyskytuje opakovaně i dále, ale její forma se mění; k jejímu pojmenování je užito právě zájmeno, ať už osobní či deiktické. To je typické pro starší překlad, velmi často právě u podmětu, jež Jungmann nahrazuje zájmeny *ten/ta, on, ona, já nebo ty*. Reindl se naopak buď vyjádření podmětu zcela vyhýbá, nebo vyjadřuje podmět plnovýznamovým pojmenováním.

⁵¹ Hrbáček, J.: *Srovnání dvou překladů z hlediska využití prostředků koheze textu*. Naše řeč, 70, 1987, s. 124.

⁵² Hrbáček, J.: *Srovnání dvou překladů z hlediska využití prostředků koheze textu*. Naše řeč, 70, 1987, s. 124.

Tabulka č. 16 – Užití pronominalizace pro tematické navazování

Jungmann	Reindl
„[...] Procházka naše byla téměř němá: já šel Atale po boku, ona držela konec provazce, kterýž aby vzala opět, donutil jsem. [...]“ (s. 19)	„[...] Sotva jsme promluvili. Kráčel jsem vedle Ataly; sevřela konec provazu, který jsem jí vtiskl do dlaně. [...]“ (s. 47)
„[...] Tihneme do Apalachukly, kde ty budeš upálen. [...]“ (s. 18)	„[...] Táhneme do Apalašikly, kde budeš upálen. [...]“ (s. 44)
„[...] Vidíš na návsi chalupu větší nad jiné; <i>ta</i> slouží za kapli, kdy deštivo jest. [...]“ (s. 38)	„[...] Uprostřed vesnice vidíš větší chýši, než jsou ostatní; slouží nám za kapli v období dešťů. [...]“ (s. 83)

4.2.2. Pronominální přívlastek

V Jungmannově překladu je častá explicitní signalizace totožnosti předmětu řeči pomocí zájmen. Jungmann použil pro tuto signalizaci deiktické zájmeno *ten/ta* v pozici přívlastku. Ve starším překladu je tato explicitní signalizace velmi častá, Reindl naproti tomu od tohoto způsobu odkazování upouští, případně dosazuje na tuto pozici alternativu zájmenného atributu ve formě *tento*.

Tabulka č. 17 – Ústup signalizace totožnosti pomocí zájmen

Jungmann	Reindl
„[...] a cítit bylo <i>ten</i> slabý zápach ambrový, ježž vyzívali krokodýli, spějíce pod tamaryšky říčnými. [...]“ (s. 20)	„[...] a místy bylo cítit slabý ambrový pach, který vydechovali krokodýlové hovící si pod tamaryšky u pramenů. [...]“ (s. 49)
„[...] Poznal-li by <i>to</i> místo, které <i>ta</i> svatá dívka celovávala ústy svými? [...]“ (s. 49)	„[...] Mohl bys na něm rozeznat místo, kde se ho dotkla ústa svěťice? [...]“ (s. 102)

Oba texty se liší také způsobem užití přívlastkové pronominalizace realizované přívlastňovacími zájmeny. Zatímco Jungmann hojně využívá přívlastňovací zájmeno *svůj*, které klade do postpozice k řídicímu členu, u Reindla dochází k jeho postupné eliminaci.

Tabulka č. 18 – Eliminace přívlastkové pronominalizace

Jungmann	Reindl
„[...] Atala stane bez pohnutí, dívající se jemu. Indián mněje, že by to duch byl pohřebišť, a uzavře oči vzývá Manitu <i>svého</i> . [...]“ (s. 26)	„[...] Bílá postava stojí nepohnutě a hledí naň upřeně. Indián se domnívá, že před sebou ducha zřícenin, a je tak poděšen, že si znovu lehne, zavře oči a vzývá Manitua. [...]“ (s. 59)

Dalším pozorovatelným jevem je evidentní „ústup přívlastkové pronominalizace realizované přívlastňovacími zájmeny, a to ve prospěch přívlastňovacího dativu vyjádřeného substantivními zájmeny. Je to zřetelnější způsob navazování, protože odkaz k osobě je vyjádřen osobním zájmenem.“⁵³ Jak se ve své práci zmiňuje i Hrbáček, jde o tendenci, která je pozorovatelná i při srovnávání jiných překladů.⁵⁴

Tabulka č. 19 – Nahrazování přívlastkové pronominalizace dativem v podobě substantivních zájmen

Jungmann	Reindl
„[...] Tuto zatajil se hlas Ataly: stínové smrti kladli se vůkol očí a úst <i>jejích</i> ; bludné prsty něčeho se týkati chtěly; [...]“ (s. 48)	„[...] Vtom se Atalin hlas zlomil a odumřel; stíny smrti rozestřely se <i>jí</i> kolem očí a úst a její tápající prsty snažily se cosi nahmatat a uchopit. [...]“ (s. 100)

⁵³ Hrbáček, J.: *Srovnání dvou překladů z hlediska využití prostředků koheze textu*. Naše řeč, 70, 1987, s. 126.

⁵⁴ Hrbáček, J.: *Srovnání dvou překladů z hlediska využití prostředků koheze textu*. Naše řeč, 70, 1987, s. 126.

„[...] Slzy jí kanuly z očí a zlatý křížek blyštěl se od ohnivé záře za nádry jejími. [...]“ (s. 17)	„[...] Zpod víček kanuly jí slzy a na prsou se jí třpytil v záři ohně zlatý křížek. [...]“ (s. 43)
--	--

4.2.3. Pronominální odkazování

Ve starším analyzovaném textu je patrná je tendence k pronominálnímu odkazování pomocí deiktického zájmena *to*; v novějším je naopak na ústupu či zcela chybí. Toto deiktické zájmeno zpravidla odkazuje k určitým situacím, které již byly zmíněny v předchozím textu překladu.

Tabulka č. 20 – Ústup pronominálního odkazování pomocí deiktických zájmen

Jungmann	Reindl
„[...] Indián mněje, že by <i>to</i> duch byl pohřebiště, a uzavra oči vzývá Manitu svého. [...]“ (s. 26)	„[...] Indián se domnívá, že před sebou vidí ducha zřícenin, a je tak poděšen, že si znovu lehne, zavře oči a vzývá Manitu. [...]“ (s. 59)
„[...] <i>To</i> mněje, pravím zajímavě a s pomatením, jednak nepocházejícím ze strachu od hranice. [...]“ (s. 17)	„[...] Přesvědčen, že je tomu tak, vypravil jsem ze sebe zajímavým a selhávajícím hlasem, což však nebylo proto, že bych se bál smrti. [...]“ (s. 43)

4.3. Vývoj spojovacích prostředků

Věty se spojují v souvětí zpravidla na základě obsahové souvislosti, tradiční závislostní syntax pak odlišuje souvětí souřadné a podřadné. Vnitřní klasifikace souvětí souřadného závisí na obsahovém poměru mezi větami (spojení slučovací, vylučovací, odporovací, stupňovací, důsledkové, důvodové). U souvětí podřadného závisí tato klasifikace na syntaktické funkci vedlejší věty ve struktuře věty řídicí – věty podmětnej, předmětnej, přívlastkové apod.

Vývojem prošly také spojovací prostředky. Z analýzy textů obou překladů vyplývá, že prostředky, které jsou užití ve starším překladu, jsou pro dnešní dobu již knižní až archaické. Ve starším překladu pozorujeme např. hojně využití spojovacího tvaru *an* ve větách vztažných. V novějším překladu je nahrazena variantami *jenž*, *že* nebo *jak*. V současných textech bychom se pravděpodobně nejčastěji setkali s využitím výrazu *který*.

Tabulka č. 21 – Nahrazení starší podoby spojovacího výrazu *an*

Jungmann	Reindl
„[...] Noci jedné seděl jsem podle hranice lesní s vojákem, <i>an</i> byl strážným mým. [...]“ (s. 17)	„[...] Kterési noci, [...], seděl jsem u válečného ohně s bojovníkem, <i>jenž</i> měl za úkol mne hlídat, [...]“ (s. 42-43)
„[...] Má matka udělala mne křesťankou. Já se jmenuji Atala, dcera Simaghanova se zlatým náramkem, <i>an</i> vůdcem jest pluku tomuto. [...]“ (s. 17)	„[...] Má matka učinila ze mne křesťanku. Jmenuji se Atala, jsem dcera Simaghana se zlatými náramky, vůdce náčelníků tohoto oddílu. [...]“ (s. 43)

Při vyjadřování souřadnosti mezi výpověďmi v rámci jednoho souvětí lze v novějším analyzovaném překladu pozorovat snahu o explicitní vyjádření významových vztahů pomocí spojovacích výrazů. Jungmann častěji užívá spojku *a* ve slučovacím vztahu, kdežto Reindl tyto prostředky nahrazuje spojovacími výrazy v odlišných vztazích, například v důsledkovém vztahu s výrazy *takže* či *neboť*.

Tabulka č. 22 – Posunutí významových vztahů mezi výpověďmi pomocí spojovacích výrazů

Jungmann	Reindl
„[...] Bojovníci leželi na provazích a nebylo mi se pohnouti, aby neučili toho. [...]“ (s. 25)	„[...] Na takto napjaté provazy ulehli moji hlídači, <i>takže</i> jsem nemohl učinit sebemenší pohyb, jímž bych nevzbudil okamžitě jejich pozornost. [...]“ (s. 58)

„[...]“ Srdce jeho tklivé pohnuto jest a slzami skropeny fousy jeho. [...]“ (s. 35)	„[...] Jak se zdálo, bylo jím jeho křesťanské srdce upřímně dojata, neboť mu do šedivé brady skanula nejedna slza. [...]“ (s. 75)
---	---

U Jungmanna je také patrný sklon k asyndetickému připojování vět, dochází k tomu mnohdy i na místech, kde je poměr složitější než pouze slučovací. Reindl naopak respektuje vztahy mezi výpověďmi a tyto vztahy vyjadřuje podle současného úzu běžnými spojovacími výrazy.

Tabulka č. 23 – Vytvoření významových vztahů mezi výpověďmi pomocí spojovacích výrazů

Jungmann	Reindl
„[...] Tuto Šakta přinucen byl zastaviti vypravování své; památka davem přicházela na mysl jeho a dva potůčky slzí cedily se ze zavřených jemu očí po osvadlých lícech; [...]“ (s. 17)	„[...] Zde byl Šakta nucen přerušit své vyprávění, <i>neboť</i> roj vzpomínek se nahnul do jeho duše. Z vyhaslých očí vytryskly slzy na povadlé tváře, [...]“ (s. 44)
„[...] Žil mezi těmi divochy stařec nazvaný Šakta; on pro svůj věk, moudrost svou a známost u věcech k živobytí náležejících stal se milenkem a praotcem pouště. [...]“ (s. 13)	„[...] Mezi Natšezy žil stařec jménem Šakta, <i>jenž</i> byl pro svůj vysoký věk, pro svou moudrost a nemalou životní zkušenost patriarchou a miláčkem pustin. [...]“ (s. 36)

5. Modalita ve výpovědi

Modalita jako gramatická kategorie je poměrně neurčitý a široce chápaný pojem. V české lingvistice nemá jednotnou definici, badateli je chápána a vykládána různě. Podstata jejího pojetí je „ve vztazích mezi složkami komunikačního procesu, tj. především mluvčím, větou/výpovědí a objektivní skutečností.“⁵⁵ Běličová považuje za jádro modálních významů hodnocení vztahů mezi aktanty situace, které se odrážejí v propozici z hlediska jejich faktické existence v mimojazykové skutečnosti. „Kategorie modalit se považuje za oblast uplatnění subjektivně hodnotících postojů mluvčího k faktičnosti existence vztahů obsažených v propozici. [...] Uplatňuje se zde tedy vlastní tvůrčí aktivita mluvčího a sféru sem patřících modálních významů lze vcelku označovat jako „subjektivní“ modalitu [...].“⁵⁶ Běličová dále uvádí, že modalita je kategorie vícevrstevná, současně ji ovšem považuje za jev komplexní a systémově organizovaný. Jádro modalit spoluvytváří větný význam bez ohledu na komunikativní funkci věty či její funkci primární nebo sekundární.⁵⁷

Modalitu výpovědi lze dle Grepla⁵⁸ sledovat ve třech aspektech, a to jako modalitu postojovou, modalitu voluntativní a modalitu jistotní. Výpovědně konstitutivní charakter má modalita postojová – právě ona je podstatným znakem každé výpovědi. Ostatní dvě modalitativní označuje Grepl jako výpovědně nekonstitutivní (fakultativní), takže mohou, ale nemusejí být ve výpovědi realizovány, a pokud se tak stane, realizují se vždy v rámci modalitativní postojové.⁵⁹ V této kapitole se zaměříme zejména na modalitu voluntativní a jistotní.

⁵⁵ Karlík, P. – Nekula, M. – Pleskalová, J. (eds.): Encyklopedický slovník češtiny. Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2002, s. 265.

⁵⁶ Běličová, H.: Modalní báze jednoduché věty a souvětí. Ústav pro jazyk český, Praha 1983, s. 4.

⁵⁷ Běličová, H.: Modalní báze jednoduché věty a souvětí. Ústav pro jazyk český, Praha 1983, s. 5.

⁵⁸ Grepl, M.: *K podstatě modálnosti*. In: Otázky slovanské syntaxe 3. Universita J. E. Purkyně, Brno 1973, s. 28.

⁵⁹ Grepl, M.: *K podstatě modálnosti*. In: Otázky slovanské syntaxe 3. Universita J. E. Purkyně, Brno 1973, s. 28.

5.1. Modalita voluntativní

Modální výrazy voluntativní modality modifikují predikát z hlediska „volních“ postojů původce děje k realizaci děje. „Věty mohou obsahovat explicitní informaci o tom, že realizace/nerealizace obsahu predikátu je nutná, tj. někým nebo něčím vynucená, možná, tj. někým nebo něčím umožněná, anebo záměrná (úmyslná, chtěná). Přítomnost takových informací ve větě nazýváme modalita nutnosti, možnosti a záměru, souhrnně pak modalita voluntativní.“⁶⁰

Mluvnice češtiny dále rozčleňuje tři základní modální kategorie (modalita nutnosti, možnosti a záměru) na další dílčí kategorie. „V rámci kategorie nutnosti (N) rozlišujeme a) nezbytnost b) očekávanost (povinnost, naplánovanost), c) záhodnost (žádoucnost, náležitost, vhodnost). V rámci modální kategorie možnosti (M) se vydělují hodnoty a) prostá možnost, b) dovolení, c) schopnost. V kategorii záměru jsou to zejména hodnoty a) úmysl, b) zájem.“⁶¹

Význam možnosti i nutnosti se vyjadřuje nejen lexikálními, ale také syntaktickými prostředky. Jungmann ve svém překladu pro vyjádření obojího využívá dnes již knižní až archaickou syntaktickou konstrukci „je + infinitiv“ s objektem v dativu.⁶² V Reindlově překladu pozorujeme naopak tendence k úplnému vynechání vyjádření významu nutnosti. Vyjádření významu možnosti se Reindl nevyhýbá, ovšem volí současnější podobu prostředků.

Tabulka č. 24 – Vyjádření modality voluntativní

Jungmann	Reindl
„[...] Pozdě, pozdě jest!“ zvolala ona. „Ach, že mi <i>jest umřít</i> v okamžení tom, kdy slyším, že jsem mohla býti šťastná! [...]“ (s. 43-44)	„[...] Už je pozdě, příliš pozdě!“ zvolala. „Musím zemřít ve chvíli, kdy slyším, že jsem mohla být šťastna! [...]“ (s. 91)

⁶⁰ Daneš, F. – Grepl, M. – Hlavsa, Z.: *Mluvnice češtiny 3*. Academia, Praha 1987, s. 278.

⁶¹ Daneš, F. – Grepl, M. – Hlavsa, Z.: *Mluvnice češtiny 3*. Academia, Praha 1987, s. 278-279.

⁶² Grepl, M. – Karlík, P.: *Skladba češtiny*. Votobia, Olomouc 1998, s. 158.

„[...] Když odrostou ptáčata, <i>jest</i> jim <i>hledati</i> píce své a nalézají mnoho trpkých zrn na poušti. [...]“ (s. 21)	„[...] Když ptáče povyroste, musí si hledat potravu, i najde v pustině velmi mnoho hořkých zrn. [...]“ (s. 50)
„[...] Obyčej <i>jest neutráceti</i> žádného ze zajatých ve dny zasvěcené tomuto velikému obřadu. [...]“ (s. 23)	„[...] V době zasvěcené tomuto velkému obřadu <i>nesměl být</i> na zajatci ortel smrti vykonán. [...]“ (s. 55)

5.2. Jistotní modalita

Jistotní modalitou (také modalita epistémická či pravdivostní) se rozumí vyjádření určité míry stupně jistoty mluvčího o pravdivosti/nepravdivosti či platnosti/neplatnosti v obsahu sdělení výpovědi. „Bud' je o platnosti toho, co sděluje, přesvědčen plně, a sděluje tedy propoziční obsah (PROP) jako plně jistý, nebo signalizuje, že pokládá PROP obsahu jen za více méně pravděpodobnou, tedy ne plně jistou. Signalizaci různého stupně (míry) subjektivního přesvědčení mluvčího o platnosti PROP nazýváme jistotní modalita. Jistotně modalitní postoje jsou komponentem struktury oznamovací funkce výpovědi.“⁶³

5.2.1. Vyjádření jistotní modality modálními částicemi

Jedním z prostředků vyjádření jistotní modality jsou modální částice. „Relativně úplný repertoár modálních částic představují v dnešní češtině tyto výrazy: nesporně, rozhodně, zaručeně, bezpochyby, určitě, jistě, nepochybně; zajisté, dozajista, zjevně, zřejmě, nejspíš, pravděpodobně, asi, patrně, snad; třeba možná; stěží, sotva...“⁶⁴

Právě Reindl ve svém překladu volí pro vyjádření subjektivního stupně jistoty mluvčího použití modálních částic, kdy příklad níže s užitím částice *sotva se* vyznačuje vysokým stupněm přesvědčení o neplatnosti propozice, naopak Jungmann v tomto případě naopak zvolil pro toto vyjádření postoje přímo sloveso.

⁶³ Daneš, F. – Grepl, M. – Hlavsa, Z.: *Mluvnice češtiny 3*. Academia, Praha 1987, s. 355.

⁶⁴ Daneš, F. – Grepl, M. – Hlavsa, Z.: *Mluvnice češtiny 3*. Academia, Praha 1987, s. 358.

Tabulka č. 25 – Užití modálních částic pro vyjádření modality jistotní

Jungmann	Reindl
„[...] Já, mdlobou jsa uchvácen, plápolaje žádostí a mněje ztracena se býti v oněch lesinách [...]“ (s. 29)	„[...] Já sám, utrmácen námahou, ale ustavičně sužován palčivou touhou i myšlenkou, že budu <i>snad</i> nucen zůstat nadosmrti v těchto lesích, [...]“ (s. 66)
„[...] Nepokusím se, ó René, vypisovati tobě nyní zoufalost, ana uchvátila duši mou, když Atala vydala poslední vzdechnutí. [...]“ (s. 50)	„[...] Dnes budu už <i>sotva</i> s to milý René, vyličit ti zoufalství, jež se zmocnilo celičké mé duše, když se Atala rozžehnala se světem. [...]“ (s. 103)

6. Výpovědní modifikace

Výpovědní modifikace jsou v podstatě motivované (záměrné) úpravy větné stavby. Dochází k nim v komunikačních procesech při aktivním užívání jazyka. Důvodem užití výpovědní modifikace může být fakt, že k porozumění již nemusíme použít celou syntaktickou konstrukci a k dosažení našeho záměru postačí říci jen to, co je nutné či nové, již není třeba sdělovat znovu věci, které již byly řečeny. Úplné větné a souvětne struktury se vlivem situační zakotvenosti již nerealizují ve své základní systémové podobě a dochází tak k jejich různým modifikacím. Všechny mluvené či psané projevy provází určitá míra explicitnosti. Příjemce interpretuje smysl těchto výpovědí a na základě vlastních komunikačních zkušeností a kompetencí si většinou tyto modifikované podoby výpovědí „překládá“ dle vlastní intuice. Některé tyto modifikace mohou nabýt povahy ustálených syntaktických útvarů.⁶⁵

Rozlišuje se hned několik typů modifikací výpovědi. Mezi ty základní a nejčastější se řadí *substituce vedlejších vět*, tedy nahrazování vedlejších vět výrazem nevětným: „to, co explicitně vyjadřuje vedlejší věta, bývá vyjádřeno jen velmi komprimovaně (zhuštěně) některým ze jmenných výrazů této věty.“⁶⁶ Dále *parcelaci*, v takových případech „jde o rozčlenění rematické složky na dílčí fragmenty.“⁶⁷ Ta se, dle definice *Skladby češtiny*, dále dělí na *záměrnou parcelaci*, v níž má mluvčí dostatek času na promyšlení celkové perspektivy vyjádření, a poté *dodatečné (aditivní) připojování*, které je typické pro mluvený projev, kdy mluvčí nemá dostatečně jasně promyšlenou perspektivu své formulace. Opakem zmíněné *parcelace* je *předsouvání*, jde o předsunutí výrazu před výpověď s cílem jej vytknout.⁶⁸ Další výpovědní modifikace, která je velmi charakteristická právě pro mluvený projev, je *kontrakce – stažení souvětých konstrukcí*. „Jde o modifikátory, které jsou výsledkem vynechávání různých elementů anteponované věty hlavní, zvl. jejího predikátu. Element zbylý z hlavní věty nabývá (často) povahy částice [...]“⁶⁹ Mezi nejrozšířenější výpovědní modifikaci patří

⁶⁵ Grepl, M. – Karlík, P.: *Skladba češtiny*. Votobia, Olomouc 1998, s.389.

⁶⁶ Grepl, M. – Karlík, P.: *Skladba češtiny*. Votobia, Olomouc 1998, s.394.

⁶⁷ Grepl, M. – Karlík, P.: *Skladba češtiny*. Votobia, Olomouc 1998, s.394.

⁶⁸ Grepl, M. – Karlík, P.: *Skladba češtiny*. Votobia, Olomouc 1998, s.395.

⁶⁹ Grepl, M. – Karlík, P.: *Skladba češtiny*. Votobia, Olomouc 1998, s.400.

elipsa: jedná se o specifický způsob realizace syntaktické struktury, nebo také jako neobsazení té její pozice, u které by se předpokládalo, že bude obsazena.

V oblasti analytických tvarů slovesných jsou ve starším překladu nejvýrazněji zastoupeny právě modifikační změny ve výpovědi ve formě *elipsy*, přičemž není obsazena pozice pomocného slovesa být. Nejčastěji se s elipsou setkáme při vyjadřování minulého času. Novější překlad se tomuto typu elipsy vyhýbá a pomocné sloveso být je zde vždy explicitně vyjádřeno.

Tabulka č. 26 – Elipsa analytických tvarů slovesných

Jungmann	Reindl
„[...] Nepřátelé získali; otec můj ztratil život v bitvě a já dvakrátě raněn byl, zastáváje ho. [...]“ (s. 15)	„[...] Můj otec padl a já, jak jsem ho bránil, byl jsem dvakrátě raněn. [...]“ (s. 39)
„[...] ale duchové nařídili jináče a já od poběhlců až do Sv. Augustina potažen byl. [...]“ (s. 15)	„[...] Duchové usoudili jinak, a tak jsem byl uprchlíky zavlčen do Svatého Augustina. [...]“ (s. 39)
„[...] Země hřbitova byla rozdělena rovně jako pole jich obecné toliko částek, koliko rodin. [...]“ (s. 37)	„[...] Hřbitovní půda byla rozdělena jako u společného pole na tolik úseků, kolik bylo rodin. [...]“ (s. 79)

7. Transformace propozice

7.1. Hierarchizace větné propozice

Hierarchizací propozice se rozumí rozmístění větněčlenských pozic jednotlivých participantů podle toho, z jakého hlediska je na skutečnost nahlíženo. Popis události může být vyjádřen hned několika způsoby z různých perspektiv, tedy hierarchizovaně, jak uvádí Skladba češtiny.⁷⁰ Tyto situace se popisují z hlediska agentu – původce/konatele děje, nebo z hlediska pacientu – participantu zasaženého dějem; v takovém případě je agens odsunut či zcela upozaděn. Pokud chce mluvčí nějaký participant zvýraznit, obsadí jej do subjektové pozice, která je hierarchicky nejvyšší, jednotlivé syntaktické pozice totiž nejsou stejně závažné.

Z analyzovaných textů se jako výrazná jeví tendence obsazování pozice subjektu v novém překladu participantem se sémantickým rysem [+person]. Novější překlad upřednostňuje postavení personického participantu v hierarchicky nejzávažnější pozici, tedy v pozici subjektu. Ve starším překladu je typické obsazování pozice subjektu participanty, které tento zmíněný sémantický rys postrádají. Tuto tendenci popsala blíže Uhlířová: „[...] redukci některé složky podmětové nominální skupiny nebo přeskupením jejích složek se do nadřazené syntaktické pozice pravidelně dostává ten participant, který je nejdůležitější z hlediska tematické výstavby textového úseku, tj. ten participant, který vyjadřuje (konstantní) téma odstavce nebo který je hypertématem [...] není přítom podstatné, aby personický podmět byl ve větě vždy explicitně pojmenován. Je-li z kontextu dostatečně znám, není třeba ho znovu opakovat; stačí, je-li mu primární pozice participantu v hierarchické struktuře věty „rezervována“ a tím zároveň signalizována tematická kontinuita v dané tematické posloupnosti. [...] V důsledku takové přestavby podmětové nominální skupiny, která posiluje tematickou kontinuitu, se tematická struktura odstavce zpravidelňuje a věty po sobě následující mají i paralelní sémantickou stavbu „agens – akce – (patients)“, [...]. Původní podmínky, tedy jména vyjadřující nezczitelné vlastnictví osoby, dále konkrétní vlastnictví czitelné, duševní stav osoby, popř. změnu duševního stavu, činnost osoby a v jednotlivých

⁷⁰ Grepl, M. – Karlík, P.: *Skladba češtiny*. Votobia, Olomouc 1998, s. 132.

dalších případech i jiný sémantický obsah, [...] vyjadřují aktuální, proměnlivá témata jednotlivých vět, na něž se v tematické posloupnosti zpravidla už dále nenavazuje [...].“⁷¹

Tabulka č. 27 – Užití nepersonického podmětu

Jungmann	Reindl
„[...] Síla počala ucházeti Atale a náruživost, unavujíc tělo, jala se svítězovati nade ctností její křesťanskou. [...]“ (s. 29)	„[...] Atala pozbývala síly, a vášně zmáhající její tělo nabývaly poněmáhle převahu nad její křesťanskou ctností. [...]“ (s. 66)
„[...] Neštěstí a ctnost Ataly neznámé byly před lidmi; nechat hrob její, vykopaný soukromě rukou tvou a rukou mou, sděluje tu mrákotu. [...]“ (s. 50)	„[...] Tvoji osadníci nevědí pranic o utrpení a ctnostech nebožky,“ namítal jsem, „a atť tedy nevědí také nic o jejím hrobě, který vykopeme jen my dva. [...]“ (s. 104)

7.2. Deagentizace

Větné struktury se sémantickým aktantem agens v pozici subjektu považujeme za věty s primární diatezí. Pokud je ovšem aktant se sémantickou rolí agens odsunut z pozice subjektu, jde o sekundární diatezi. Tento proces se také nazývá jako deagentizační transformace a jejím výsledkem je vznik deagentní větné struktury.⁷²

Ve starším z překladů se s poměrně velkou frekvencí objevují větné struktury se sekundární diatezí, nejčastěji právě deagentní větné struktury, kdy je agens odsunut z pozice subjektu. Výsledkem je derivovaná věta, v níž je v podmětové pozici umístěn patiens. Nejčastěji se objevují ve starším textu syntaktické konstrukce tvořené určitým tvarem slovesa být a pasivním participantem. Tyto struktury jsou schopné nejen agens dekonkretizovat, ale také jej upozadit, tzn. odsunout jej na hierarchicky nižší pozici, než je pozice subjektu. Reindl ve svém textu užívá tyto pasivní konstrukce s mnohem nižší frekvencí, častěji užívá konstrukce aktivní, tzn. konstrukce se slovesem ve formě verba finita v aktivu.

⁷¹ Uhlířová, L: *Příspěvek k vývojové dynamice větných vzorců v češtině*. Naše řeč, 76, 1993, s. 245.

⁷² Grepl, M. – Karlík, P.: *Skladba češtiny*. Votobia. Olomouc 1998, s. 133.

Tabulka č. 28 – Větné konstrukce s pasivním tvarem slovesa

Jungmann	Reindl
„[...] To spanilé dvě podjato jest citem ke mně nejsrdečnějším. Od nich všemožnou péčí chován jsem; dáni mi rozliční učitelé. [...]“ (s. 15)	„[...] Tato dvojice ctihodných lidí upřímně si mne oblíbila, zahrnovala mě doslova svou přízní; starali se pečlivě o moji výchovu, posílali mne k různým učitelům. [...]“ (s. 40)
„[...] Uvázán jsem ke stromu a jeden bojovník stál netrpělivě u mne na stráži. [...]“ (s. 18)	„[...] Přivázali mě ke kmeni stromu a ustanovili za mého strážce mladého bojovníka, jenž hořel doslova netrpělivostí. [...]“ (s. 44)
„[...] tázán jest o radu žonglér; ten zapověděl znepokojovat duchů mrákoty a usmrcení mé odloženo na zítřek. [...]“ (s. 25)	„[...] Poradili se tedy znovu s kouzelníkem, který zakázal rušit duchy stínů, a tak nezbylo než odložit provedení rozsudku na příští den. [...]“ (s. 57)

8. Vývojové změny ve větných konstrukcích

8.1. Genitivní konstrukce

Pro současnou češtinu je typický frekventovaný výskyt vazby s akuzativní pádovou formou predikátoru, která starší genitivní podobu valence vytlačila. Někdy zůstává genitiv jako pád stylově omezený a vyskytuje se hlavně v psané formě jako alternativa k akuzativní vazbě s příznakem knižnosti. Genitivní vazbu si dosud ponechávají jména s významem abstraktním.⁷³

Jungmann ve svém překladu častěji volí starší genitivní valenci predikátorů. Naproti tomu u Reindla se genitivní vazba u predikátorů neobjevuje, ve svém překladu již volí současnou frekventovanější podobu ve formě akuzativní valence.

Tabulka č. 30 – Změny ve valenci predikátorů

Jungmann	Reindl
„[...] Poustenník povolil jim pochovávat <i>mrtvých</i> vedle obyčeje dávného a posvětil toliko místa křížem. [...]“ (s. 36)	„[...] Páter Aubry dovolil svým novověrcům pohřbívat jejich <i>mrtvé</i> podle tamních obyčejů a připustil, aby pro své pohřebiště užívali původního domorodého pojmenování; [...]“ (s. 79)
„[...] odpověděl mi s velkou vlídností: „Nedal jsem jim žádného <i>zákona</i> , naučiv je toliko milovati se vespolek, modliti se Bohu a očekávati lepšího <i>života</i> [...]“ (s. 38)	„[...] odpověděl mi co neochotněji: „Nedal jsem jim jediný <i>zákon</i> ; vštípil jsem jim jen, aby se vespolek milovali, aby se modlili k Bohu a doufali v lepší <i>život</i> [...]“ (s. 83)

⁷³ Daneš, F. – Grepl, M. – Hlavsa, Z.: *Mluvnice češtiny 3*. Academia, Praha 1987, s. 177.

„[...] Ó Šakto, poslyš bez náramného zoufání tajemství, které jsem skrývala před tebou, abych neučinila tebe nešťastnějším a poslušna byla <i>matky</i> své. [...]“ (s. 41)	„[...] Ó milovaný Šakto, vyslechni s klidnou myslí a beze všeho zoufalství neblahé tajemství, jež jsem ti zamlčela, abych tě neučinila příliš nešťastným a abych uposlechla svou <i>matku</i> . [...]“ (s. 86)
---	--

8.2. Další změny v knižních konstrukcích

Další nápadné změny v konstrukcích se pojí se slovesem *jmout se*. Konstrukce utvořené s tímto slovesem se objevují v překladu Jungmanna ve formě verba finita a infinitního tvaru nedokonavého plnovýznamového slovesa. V těchto konstrukcích má typicky význam *začít*. Zpravidla mívá verbum *jmout se* podobu syntetického tvaru préterita aktiva *jal se*, případně 3. os. singuláru *jme*. V novějším překladu již tuto knižní konstrukci nenalezneme, místo ní je v textu ponecháno samostatně sloveso plnovýznamové ve finitním tvaru.

Tabulka č. 31 – Změny v konstrukcích se slovesem *jmout se*

Jungmann	Reindl
„[...] Muž starých dnů <i>jal se</i> zdělat oheň ze suchého proutí; rozemlev tureckou pšenici mezi kamenama a udělav koláč, pekl jej v popeli. [...]“ (s. 34)	„[...] Staroch, pamětník dob dávno minulých, rozdělal rychle oheň ze suchých lián; nato rozmělnil mezi dvěma kameny kukuřici, uhnětl z ní koláč a dal jej péci pod žhavý popel. [...]“ (s. 74)
„[...] Síla počala ucházeti Atale a náruživost, unavujíc tělo, <i>jala se</i> zvítězovati nade ctností její křesťanskou. [...]“ (s. 29)	„[...] Atala pozbývala síly, a vášně zmáhající její tělo nabývaly ponaáhlu převahu nad její křesťanskou ctností. [...]“ (s. 66)
„[...] a osada ta, rozestroucí větrům zlaté plachty své, <i>jme se</i> přistati spěčky do kteréhos řeky soukromného lůna. [...]“ (s. 11)	„[...] celá osada, napínajíc do větru své zlatité plachty, přistane ukolébána ve spánek kdesi v odlehlé zátocce řeky. [...]“ (s. 34)

8.3. Jazyková ekonomie

Další změnou, která je ovlivněna časovým vývojem, je jazyková a výrazová ekonomie. Na tento jev upozorňuje Uhlířová ve své studii: „Změny v počtu participantů, [...] ukazují na tendenci k větší ekonomičnosti ve vyjadřování. Počet nominálních prvků explicitně přítomných ve větě v novějším překladu v řadě dokladů klesá, [...] důraz je položen na sloveso samé.“⁷⁴ V případě analyzovaných textů je však tento sklon k úspornosti velmi výrazný u staršího z překladů, Jungmann volí častěji polovětné konstrukce, a Reindlův překlad naopak tíhne k větší popisnosti a detailnosti – pro svůj překlad Reindl volí víceslovná vyjádření a děj přibližuje rozvitejšími konstrukcemi a souvětími. Analýzou tohoto jevu ve vybraném uměleckém textu jsme tedy došli k rozdílnému závěru než Uhlířová ve svém článku. Tato rozdílnost je zapříčiněna individuálním stylem obou překladatelů.

Tabulka č. 32 – Úspornost v užitých výrazech

Jungmann	Reindl
„[...] Bojovník, promykaje se skrze tmy, zpíval polovičným hlasem slova tato: [...]“ (s. 20)	„[...] Mladý bojovník, jenž se míhal v matném světle smolnice, prozpěvoval si polohlasně: [...]“ (s. 48)
„[...] Přinucená povolila, nadějí se přemluví mne jindy. [...]“ (s. 21)	„[...] I nezbylo jí, chuděrce zlaté, než jít zpět do tábora se mnou, ale utěšovala se nadějí, že se jí podruhé přece jen podaří mne přemluvit, abych nebyl tak bláhový a vyhnul se útekem kruté smrti na hranici. [...]“ (s. 50)
„[...] Vstana jdu za vyprostitelkyní svou. Avšak vůkol nás, ó kolikeré nebezpečí! [...]“ (s. 24)	„[...] Zvednu se a jdu za svou osvoboditelkou, jež mi podá konec luku, který drží na druhém konci. Ale kolikeré nebezpečí nás obklopuje! [...]“ (s. 56)

⁷⁴ Uhlířová, L.: *Příspěvek k vývojové dynamice větných vzorců v češtině*. Naše řeč, 76, 1993, s. 247.

Ekonomičnost ve vyjádření u staršího překladu je patrná také v případech, kdy novější překlad nahrazuje atribut kongruentní rozvitějším vyjádřením, a to vedlejší větou. Příklad níže dokládá tento jev, nahrazen je zde právě atribut kongruentní, a to vedlejší větou přívlastkovou uvozenou vztažným zájmenem *který*.

Tabulka č. 33 – Nahrazování kongruentního atributu vedlejší větou

Jungmann	Reindl
„[...] To kdy řekla Atala, já, zatna pěsti a pohlédna na misionáře okem hrozlivým, zvolal jsem: „Hle, to jest to náboženství tak náramně <i>schválené</i> ! [...]“ (s. 42)	„[...] Sotvaže Atala vyřkla tato slova, sevřel jsem pěsti a vzkřikl s výhružným pohledem na misionáře: To je tedy to náboženství, <i> které jste mi tolik vychvalovali</i> ! [...]“ (s. 88)

9. Diskuze

Provedená analýza prokázala, že rozdíl mezi syntaktickými konstrukcemi užitými v obou překladech je zřejmý. K výrazným změnám dochází v oblasti nominalizovaných konstrukcí; v této oblasti je nejvýraznějším jevem ústup polovětných konstrukcí s transgresivními skupinami, které jsou nahrazovány větným vyjádřením. Další oblastí s výraznými změnami jsou prostředky koheze textu, zejména tedy tematické navazování, u něhož ve starším překladu nalezneme vyšší frekvenci užití pronominalizace ve vyjádření.

K dalším výrazným změnám dochází v oblasti proměn v obsazování subjektových pozic. Z provedené analýzy vyplývá, že novější překlad obsazuje v pozici podmětu s vyšší frekvencí participant se sémantickým rysem [+person]. Častější je také obsazování podmětové pozice participantem se sémantickou rolí agens – právě konstrukce, které odsunují roli agens ze subjektové pozice a stávají se tak deagentními, jsou charakterističtější pro starší překlad.

Jako výraznější změnu při analýze vnímáme také ústup konstrukcí, které se z pohledu současného čtenáře jeví jako zastaralé či knižní. Mezi tyto konstrukce řadíme např. genitivní vazby, které jsou v novějším překladu nahrazeny vazbou akuzativní – předmětové komplementy jsou tak nahrazovány dnes již obvyklejším vyjádřením s akuzativní vazbou. Mezi knižní struktury řadíme také konstrukce, které jsou utvořeny ze slovesa *jal se* + infinitiv nedokonavého slovesa. Ty se již v novějším překladu neobjevují. Vývoj se nevyhnul ani spojovacím prostředkům, které prošly výraznou změnou v průběhu let – také tuto problematiku v naší analýze demonstrujeme na několika příkladech.

U staršího překladu je obecně pozorovatelná větší výrazová úspornost. Jungmann častěji užívá transgresivní či infinitivní konstrukce, které způsobují kondenzaci sdělení. Reindl například pro popsání konkrétní situace používá celé věty v místech, kde starší překlad volí pouze jednoslovné vyjádření; větné vyjádření volí obecně častěji. Novější překlad volí také výrazně méně kohezních prostředků v rámci koheze textu –zde je patrný předpoklad na straně překladatele, že recipient je schopen identifikovat významové vztahy pomocí jiných jazykových prostředků, například slovosledu či aktuálního členění věty.

Další oblastí, v níž se analyzované texty velmi liší z důvodu vývoje jazyka, je slovosledné uspořádání větných složek. V současné češtině je pro postavení atributu určena pozice před

řídícím substantivem, ve starším překladu ovšem dochází k porušení této vazby a kongruentní atribut je přesunut do postpozice. V současné češtině se toto postavení vyznačuje určitou příznakovostí či knižností. Slovosledná proměna nastala zřetelně také u enklitik: základní poloha příklonek v současné české větě je v pozici za prvním přízvučným větným úsekem, jejich běžné postavení se tedy nachází před slovesným přísudkem. Ve starším z překladů ovšem stojí příklonky běžně za přísudkovým slovesem, což se nám dnes jeví již jako silně archaické.

Hrbáček ve své analýze, kterou publikoval v časopise *Naše řeč*⁷⁵, došel na základě vlastní konfrontace překladů a jejich srovnání se soudobým jazykovým územ k závěru, že se nejedná jen záležitosti individuálního způsobu vyjadřování, které závisí na překladateli, ale že představují reálné vývojové tendence v oblasti užívání jazykových prostředků. Své závěry, které vyplynuly z analýzy, dává v obecnější platnost a domnívá se, že totéž by bylo možno doložit srovnáním jiných překladů. Lenka Horutová svou analýzu⁷⁶ dvou překladů téhož díla zakončila obdobným závěrem: celou analýzu zakončila jako obecně platnou a aplikovatelnou i na jiné překlady. Výsledky zde předkládané analýzy jsou v souladu s tvrzeními těchto autorů v mnoha bodech, ovšem s ohledem na uvedené odlišnosti v obou překladech je patrné, že dané odlišnosti jsou zapříčiněny nejen vývojovými změnami, ke kterým v průběhu let došlo, ale také osobitým stylem Jungmanna samotného⁷⁷, jenž během překladu v podstatě vytvořil vlastní nové dílo, které přispělo k formování českého jazyka.

⁷⁵ Hrbáček, J.: *Srovnání dvou překladů z hlediska využití prostředků koheze textu*. *Naše řeč*, 70, 1987.

⁷⁶ Horutová, L.: *Vývoj syntaktických konstrukcí – srovnání překladů uměleckého textu*. Olomouc, 2012.

⁷⁷ Míková, M.: *Jungmannův překlad Miltonova Ztraceného ráje*. České Budějovice, 2015.

Závěr

Tato bakalářská práce se zabývá problematikou z oblasti syntaxe a vývoje syntaktických konstrukcí. Zaměřili jsme se na syntaktické konstrukce v uměleckém textu v komparativním aspektu, a to konkrétně na dva překlady téhož uměleckého textu dvou překladatelů, jejichž vznik od sebe dělí několik desítek let.

Porovnáním textů jsme zjistili odlišnosti, které jsou způsobeny časovým odstupem, které tyto překlady dělí, a také individualitou překladatele. Tyto odlišnosti jsme pro přehlednost zpracovali ve formě tabulek, v nichž jsou vždy pro názornost uvedeny příklady vybraných jevů.

Tuto práci jsme zpracovali formou komparace a analýzy. Metodu komparace jsme použili pro zjištění syntaktických rozdílů ve zkoumaných textech. Metoda analýzy nám poté pomohla určit povahu všech vývojových a jiných změn, které jsme v textu odhalili.

Z výsledků práce vyplývá, že provedená komparace a analýza prokázala reálné vývojové tendence v oblasti užívání jazykových prostředků. Použité jazykové prostředky poukazují na odlišnosti překladů téhož díla, které od sebe dělí znatelné časové období. Tato práce tedy popisuje v teorii i praxi vývojové tendence syntaktických konstrukcí v českém uměleckém textu. Doufáme, že tato práce pomůže přiblížit tuto problematiku a přispěje k rozšíření poznatků v dané oblasti.

Resumé

This bachelor thesis deals with syntax and evolution of syntactic constructions. We examined differences in syntactic constructions in selected artistic texts based on a comparison of two translations of the same text done by different translators in a spread of a few decades. By comparing the texts we found differences stemming from the time distance separating the compared translations and from the individual writing style of the translator. They are presented as examples in tables throughout the thesis. Analysis and comparison were used as the main methods in this thesis. Comparison was used to spot the differences in the examined translations, while analysis enabled us to determine all the evolutionary and other changes observed in the translations. The results of the thesis show that performed comparison and analysis proved real evolutionary tendencies in the area of language use. This thesis describes both theory and practice of the evolution tendencies of syntactic constructions in a Czech artistic texts. We hope that results of this thesis will help to elucidate this issue and to expand the knowledge in this area.

Anotace / Annotation

Příjmení a jméno autora: Kostková Karolína

Název katedry a fakulty: Katedra bohemistiky, Filozofická fakulta

Název diplomové práce: Srovnání syntaktických konstrukcí vybraných překladů uměleckého textu

Vedoucí diplomové práce: Mgr. Jindřiška Svobodová, Ph.D.

Počet znaků: 80 583

Počet příloh: 0

Počet titulů použité literatury: 23

Klíčová slova: Syntaktické konstrukce, překlad, textová koheze, modalita, transformační procesy, nominalizace, aktuální větné členění, slovosled

Tato práce se zabývá analýzou a komparací dvou překladů téhož uměleckého textu v syntaktické rovině. Práce se skládá z teoretické části, v níž jsou představeny jednotlivé syntaktické jevy, které jsou demonstrovány na konkrétních příkladech z analyzovaných uměleckých textů a tyto příklady jsou vzájemně porovnávány. Z výsledků práce vyplývá, že se texty odlišují v rámci syntaktické roviny v užití jazykových prostředků; tento závěr je v souladu s odbornou literaturou zabývající se touto problematikou a se závěry jiných autorů.

This thesis deals with the analysis and comparison of two translations of the same artistic text regarding syntax. Analysis is used to present individual syntactic phenomena which are demonstrated on specific examples taken from analysed texts; these are subsequently compared. Results of the thesis show the changes in language caused by the different time period of origin of both translations. This is in agreement with the information from the literature devoted to this issue as well as with the conclusions of the other authors.

Literatura

Primární literatura:

CHATEAUBRIAND, François-René de a Vladimír BRETT. Atala, aneb, Láska indiánské dvojice v pustinách: René. 4. vyd., 1. vyd. v Odeonu. Přeložil Oskar REINDL. Praha: Odeon, 1973, 158 s.

DVOŘÁK, Jaromír, ed. Překlady. [Díl] 2, Atala: Pulpit ; Mesiáš ; Elegie na hrobkách Veských ; Lenka ; Píseň o zvonu ; Herman a Dorota ; Únos ze Serailu ; Slovo o Pluku Igorově ; Z anthologie řecké a jiné překlady. Přeložil Josef JUNGSMANN. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1958, 718 s.

Sekundární literatura:

Nový encyklopedický slovník češtiny online[online]. Brno: Masarykova univerzita, 2018 [cit. 2020-04-15]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/>

SVOBODOVÁ, J.: Syntaktické konstrukce v překladech povídky O lásce A. P. Čechova. In: Bohemica Olomucensia 3, Univerzita Palackého v Olomouci, Olomouc 2010, s. 103–112.

SVOBODOVÁ, J.: Změny v syntaktickém plánu na materiálu tří překladů Chateaubriandovy Ataly. In: Čeština – jazyk slovanský 4, Ostrava 2010, s. 256–262.

UHLÍŘOVÁ, Ludmila. Knížka o slovosledu. Praha: Academia, 1987, 160 s. Malá jazyková knihnice, sv. 5. ISBN (Brož.).

UHLÍŘOVÁ, L.: Příspěvek k vývojové dynamice větných vzorců v češtině. *Naše řeč*, 76, 1993, s. 241–250.

MACHÁČKOVÁ, E.: K jednotlivým typům transformací v češtině. *Slovo a slovesnost*, 53, 1992, s. 273–281.

MACHÁČKOVÁ, E.: Kniha o přechodníkových konstrukcích v češtině. *Slovo a slovesnost*, 45, 1984, s. 46–50.

KARLÍK, P. – NÜBLER, N.: Poznámky k nominalizaci v češtině. Slovo a slovesnost, 59, 1998, s. 105–112.

KARLÍK, P. s kol.: Encyklopedický slovník češtiny. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2002. 604 s. ISBN 807106484X.

PETR, Jan, VESELKOVÁ, Jarmila, MIROSLAV KOMÁREK, Jan KOŘENSKÝ a Jan PETR, ed. Mluvnice češtiny. Praha: Academia, 1986, (2), Tvarosloví, 536 s. DANĚŠ, F. – GREPL, M. – HLAVSA, Z.: Mluvnice češtiny 3. Academia, Praha 1987.

GREPL, M. – KARLÍK, P.: Skladba češtiny. Olomouc: Votobia, 1998. 503 s. ISBN 8071982814.

HRBÁČEK, J: Srovnání dvou překladů z hlediska využití prostředků koheze textu, Naše řeč, 70, 1987, s. 123–130.

BAUER, Jaroslav, Arnošt LAMPRECHT a Dušan ŠLOSAR. Historický vývoj češtiny: hláskosloví, tvarosloví, skladba. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1977, 309 s.

DANĚŠ, F.: Typy tematických posloupností v textu. Slovo a slovesnost, 29, 1968, s. 125–141.

DANĚŠ, F.: O identifikaci známé (kontextově zapojené) informace v textu. Slovo a slovesnost, 40, 1979, s. 257-270.

DVOŘÁK, Emil. Přechodníkové konstrukce v nové češtině. Praha: Univerzita Karlova, 1983, 152 s.

DVOŘÁK, E.: Ke kodifikaci pravidel užívání přechodníků. Naše řeč, 1983, s. 180-192.

KARLÍK, P.: Nejdůležitější typy nominalizace v češtině, Přednášky a besedy z XXXIII. běhu LŠSS, Brno 2000.

GREPL, M. a kol.: Příruční mluvnice češtiny. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1996. 799 s. ISBN 8071061344.

MÍKOVÁ, Martina. Jungmannův překlad Miltonova Ztraceného ráje [online]. České Budějovice, 2015 [cit. 2020-05-06]. Dostupné z: <<https://theses.cz/id/adeyyx/>>. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Pedagogická fakulta. Vedoucí práce prof. PhDr. Miloš Zelenka, DrSc..

HORUTOVÁ, Lenka. Vývoj syntaktických konstrukcí – srovnání překladů uměleckého textu [online]. Olomouc, 2012 [cit. 2020-05-06]. Dostupné z: <<https://theses.cz/id/3sfk4p/>>. Bakalářská práce. Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta. Vedoucí práce Mgr. Jindřiška Svobodová, Ph.D..